

3. Az elkerülő stratégia

Ez a problémák szőnyeg alá seprésének útja, a pedagógus nem vesz tudomást a konfliktushelyzetről, a problémákról, mint strucc, a homokba dugja a fejét, s csak a robbanástól ijed meg, jön rá, hogy mulasztott.

4. Az együttműködési stratégia

A két fél közötti megegyezés keresése kölcsönös engedmények alapján, melynek alapja a kölcsönös bizalom a felnőtt, tanár és gyermek között.

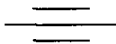
5. A győztes – győztes stratégia, a problémamegoldó stratégia

Közös megoldás keresése, megtalálása, kidolgozása, hogy mind a két fél győztesnek érezhesse magát.

Az iskolában jelentkező értékkonfliktusok megoldására, eredményes kezelésére természetesen nem elegendő a módszertani felkészültség, a vázolt technika birtoklása, ezek mellett szükség van megfelelő értékrendre a pedagógusnál, hogy mindig a társadalmilag értékes motívum győzzön végül is, hogy valóban az örök érték szolgálatát végezze, hogy a jó, az erkölcsös, a szép, az esztétikus és az igaz, az igazság vezérelje lépéseit, s erre nevelje mégis csak „neveletlenebb”, kevésbé érett, fejlett tanítványait, meg a vele együttdolgozó szülőket.

FORRÁSOK

1. Mihály Ottó: Az értékluralizmus kihívásai (Előadás a kaposvári országos konferencián, 1995. nov. 23.)
2. A nemzeti alaptanterv (NAT), A Magyar Hírlap 15. október 17-i számának melléklete, 48 oldal.
3. Szekszárdi Ferencné: Értékkonfliktusok az iskolában (Előadás a kaposvári országos konferencián, 1995. nov. 23.)
4. Szekszárdi Ferencné: Konfliktusok az osztályban, Bp., Tankönyvkiadó, 1978.

CSERNÉ DR. ADERMANN GIZELLA

JPTE Tanárképző Intézet

Pécs

Vizsgáztatunk?!

A VIZSGA

Egy, az iskolai értékelés nyelvének dekódolására vállalkozó tanulmány a következőképpen mutatja be a szó eredetét: A klasszikus latinban az examen, examins a méhek kirajzását jelenti. A szó jelentésének a kiterjesztésével a csoport, nyáj értelmet kapta. Az „examen” eredetileg a tanulók csoportosítása, és nem próbatétel, ahogy ezt manapság megélik. De a latinban az „examen” jelentheti a mérlegnek a nyelvét, amely a méréssel való kapcsolatra utal. Az examen levezethető az „exigere” – szótári jelentése szerint követel, kifagat, kikérdez – igéből, amely ugyanakkor jelenti a pénz, adó, szolgáltatás behajtását, beszédését.¹

A vizsgáztatás – amely korábban csak az érettségire korlátozódott – ma egyre több iskolában hódít teret kísérleti jelleggel, emellett a pedagógusok készülnek az egységes vizsgarendszer bevezetésére is.

A vizsga, bizonyos feltételek mellett, igen fontos visszajelzés az oktatás eredményességéről. Mielőtt azonban a vizsga szerepét túlhangsúlyoznánk, érdemes eltűnődni néhány olyan megállapításon, amit a vizsgák tanulmányozásával foglalkozó docimológia² hozott a napvilágra.

Az alábbiakban elsősorban a speciális felkészültség és szakértelem nélkül szervezett, úgynevezett hagyományos vizsgák buktatóira kívánom a figyelmet irányítani.

A VIZSGÁK KRITIKÁJA

Törés az oktatás és a vizsgák között

A vizsgának az adott oktatásra kell reflektálnia. Mindenki lehetetlennek tartaná, ha egy úszásoktató hosszú órákon keresztül magyarázná elméletben, hogy hogyan kell úszni, majd a medencében levizsgáztatná a növendékeket úszástudásból. Bármennyire is lehetetlen a fenti példa, a valóságban a nem átgondoltan szervezett vizsgákon előfordulhat, hogy a tanár annak ellenére, hogy az órákon a tanulóktól az általa kifejtett gondolatok reprodukálását várta, önálló okfejtéseket, bizonyításokat, problémamegoldást kíván számon kérni. A vizsga önmagában nem teremti meg a szintézist a tananyagban, nem tanít meg rendszerezni sem, mindehhez tanári segítség és útmutatás szükséges.

A tanítás-tanulás folyamata és a vizsgák kölcsönösen hatnak egymásra. A pontosan meghatározott vizsgakövetelmények – beleértve az elsajátítás szintjeit – útmutatást adnak a tanulás szervezéséhez. A vizsgán számon kért tudás, a teljesítmény nem tartalmazhat olyan elemeket, amire a tanítás és tanulás segítségével a diáknak nem állt módjában felkészülni.

A vizsga mint stresszt okozó szituáció

A pedagógiai és pszichológiai szakirodalom igen korán feltárta, hogy a vizsga szituációja aggodalmat, izgalmat, gátlást vált ki az egyénekből. Ezek a felfedezések figyelmeztettek arra, hogy a vizsgaeredmények értelmezésével óvatossá kell lenni. Egyes személyek ³ esetében a vizsgák a teljesítmények ellen hatnak.

Azokban a társadalmakban, amelyekben az iskolai sikerek feltételként szolgálnak jó anyagi és társadalmi pozíció eléréséhez, különösen erős a fent említett hatás. Olyan családokban, amelyek nagy jelentőséget tulajdonítanak az iskolai eredményeknek, az év közti feleltetések is aggodalommal töltik el a tanulót, és mindez fokozódik akkor, ha nagyobb tétről van szó.

Gyakran előfordul, hogy több tárgyból kell egy-két nap alatt vizsgát tenni. Ilyenkor a különböző területekre való koncentráció fokozza a test és a szellem kifáradását, és növeli a stresszt.

Amikor vizsgát szervezünk, feltétlenül el kell döntenünk, hogy mi a célunk: ellenőrizni akarjuk a tanulás eredményeit, meg akarjuk vizsgálni, hogy a tanuló hogyan tűri a stresszt, netán arra vagyunk kíváncsiak, hogy hogyan tudja tudását felidézni és alkalmazni stressz alatt. Minél gyakrabban „motivál” a vizsgával fenyegető a tanár, annál valószínűbb, hogy a szorongás erősen befolyásolja majd az eredményeket.

Egyenlőtlenség, igazságtalanság

Azokban az esetekben, amikor az iskola maga szervezi belső vizsgáit, megfigyelhető, hogy a tanárok a vizsgák szintjét az iskolai populáció szintjéhez igazítják. Így előfordulhat, hogy valaki, aki jól vizsgázik az egyik iskolában, akár meg is bukhatna egy másik, hasonló típusú intézményben. Ezzel nem azt állítjuk, hogy a tanárnak nem kell a tanulók sajátosságaihoz alkalmazkodni, ez egy jó pedagógusnak fontos jellemzője. Az igazságtalanság akkor következik be, ha egy külső versenyben (pl. egy iskolába vagy felsőoktatási intézménybe való bejutásról) a belső vizsgán elért eredmények alapján döntenek.

Érdemes emlékeztetni M. Reuchlin egy vizsgálatára ⁴, amelyet 397 franciaországi elemi iskola 4 800 diákja körében végeztek. A tanítókat arra kérték, hogy osztályozzák négy kategóriába (nagyon jó, jó, közepes, gyenge) növendékeiket, majd a szubjektív ítéleteket kontrollálandó: elvégeztek minden tanulóval egy anyanyelvi és egy számolási tesztet. Az eredmények azt mutatták, hogy az azonos tesztteljesítményeket elérő gyerekek között egyaránt voltak olyanok, akiket az iskolai tanítók a nagyon jó, a jó, a közepes, és a gyenge kategóriába soroltak.

Egyet nem értés különböző vizsgáztatók között

A docimológiával foglalkozó kutatók mindegyike említ olyan vizsgálatokat, amelyek a tanárok eltérő értékrendjére utalnak. Gyakran előfordul, hogy a szóbeli vizsgákon a vizsgabizottság különböző tagjai nem azonos módon ítélik meg egyes jelöltek teljesítményét. Ilyenkor a végső értékelés rendszerint valamilyen kompromisszum eredménye, netán a legtekintélyesebb vizsgáztató véleményének az elfogadása.

A vizsgáztatók közötti egyet nem értés egzakt módon kutatható írásbeli dolgozatok értékelése az elbírálásánál. Egy régebbi francia és egy néhány évvel ezelőtt Magyarországon végzett vizsgálat eredményeit mutatjuk be szemléltetésül.

A. Agazzi ⁵ érettségi dolgozatok javítására kért fel szakértőket, tárgyanként hat tanárt. Megbukott az a tanuló, aki a 20 fokú skálán 10-nél kevesebb pontot kapott. A meglepő tapasztalatok a következők voltak: latin nyelvből a vizsgázók 40%-a megbukott mind a hat javítónál, 10% dolgozatát ítélte mindegyik bíráló sikeresnek, 50% esetében viszont egyesek átengedték, mások megbuktatták a jelölteket. Ugyancsak hasonló eredmények születtek a fizika dolgozatok javításakor. A francia fogalmazások 71%-ában kapott ugyanaz a dolgozat meg nem felelt és megfelelt minősítést egyszerre különböző vizsgáztatóktól, filozófiából ez az arány 81% volt.

Néhány évvel ezelőtt egy dunántúli általános iskolában írtunk ötödikes tanulókkal egy rövid fogalmazást és egy matematika dolgozatot. A jelíges munkákat fénymásolatban eljuttattuk az iskola összes magyar, illetve matematika szakos tanárához, és arra kértük őket, hogy osztályozzák a dolgozatokat. Az eredmények csaknem olyan eltéréseket mutattak, mint a fent bemutatott esetben. Volt olyan fogalmazás, amely egyestől ötösig minden minősítést megkapott, de még a matematika dolgozatok között is előfordult, hogy ugyanazt a munkát különböző tanárok kettestől ötösig valamennyi osztállyal honorálták.

Az értékelésben fellelhető eltérések magyarázhatók azzal, hogy egy-egy dolgozatot különböző szempontok alapján lehet minősíteni. Az anyanyelven írott fogalmazásnál méltányolható a gondolatok felépítése, eredetisége, a kifejezések pontossága, a stílus eleganciája stb., amelyek nem feltétlenül azonos színvonalon jelennek meg egy-egy írásműben. A matematika dolgozatok értékelésében tapasztalt nagy különbözőség minket is meglepett. A javításokat átvizsgálva azt tapasztaltuk, hogy az eltérések abból adódnak, hogy egyes tanárok a részeredményeket is ponttal jutalmazták, míg mások csak a teljesen hibátlan megoldást fogadták el. A másik észrevételünk szerint különböző pontozási skálákat és ponthatárokat használtak az osztályozatá *alakításokhoz*.

A vizsgáztató-értékelő következetlensége

Egy angol vizsgálat már az 1930-as években bemutatta, hogy ha ugyanazokat a dolgozatokat értékeli a tanárok bizonyos idő elteltével, nem feltétlenül egyezik meg a két minősítés. Hartog és Rhodes ⁶ 14 történelést kért fel arra, hogy értékeljék 12–19 hónap elmúltával azokat a dolgozatokat, amelyeket már egyszer kijavítottak. Az eredmény az lett, hogy összesen 210 esetből a másodikori értékelés 92 esetben eltért az eredetitől.

Magyarázatot ismét könnyen találhatunk, de ez nem jelent vigaszt azok számára, akik esetleg kedvezőtlenebb eredményeket értek el az első esetben, és ezzel mások mögé szorultak például a továbbtanulásban. A vizsgáztató aktuális fizikai és lelki állapota, az első javítás óta eltelt idő alatt szerzett tapasztalatai a tanulókkal kapcsolatosan és még sok más tényező befolyásolja a dolgozatok újból történő minősítését.

Sztereotípiák és a halo-effektus

A sztereotípiák (a tanulókra vonatkozó többé-kevésbé megváltoztathatatlan ítéletek) erősen hozzájárulnak a vizsgák szubjektivitásához. A szóbeli vizsgán kétségtelen, hogy a jelölt korábbi

eredményei, más tárgyból elért osztályzatai éppúgy befolyásolják a tanár véleményét, mint a vizsgázó neme, faja stb. Kevésbé ismert azonban, hogy a sztereotípiák objektívabb jellegű írásbeli munkák megítélését is befolyásolják. Ha egy anyanyelvet tanító pedagógus rendszeresen írat tollbamondásokat, tudja, hogy kik a jó helyesíró gyerekek. Ha összevetjük, hogy a közismerten jó vagy a rossz helyesírású tanulók munkáiban marad-e több hiba észrevételül, azt találjuk, hogy arányaiban több tévedést néznek el azoknál a tanulóknál, akiket általában-jó helyesíróknak tartanak.

A halo-effektus azt jelenti, hogy a vizsgázó valamely tulajdonsága befolyásolja teljesítményének megítélését. Nagyon ismert a jelenség szóbeli vizsgákon: a jó külsejű, határozott fellépésű, magabiztos jelöltek produkcióit általában magasabbra értékelik, mint azokét, akik nem rendelkeznek a fenti tulajdonságokkal. Írásbeli dolgozatok esetében az írás minősége, a munka rendezett vagy rendezetlen külalakja is hat az osztályzatokra.

EGYÉB KRITIKAI ÉSZREVÉTELEK A VIZSGÁKRÓL

A tanuló túl sok időt fordít arra, hogy megtanulja reprodukálni mások gondolatait, ahelyett, hogy saját maga alkotna véleményt. A tanuló a tanár elképzelésének a kitapogatására törekszik, hiszen az elvárásoknak való megfelelés vezet jobb eredményekhez.

A vizsgáztatás módszere befolyásolja a felkészülés módját. Másképpen készül a tanuló egy tesztre, esszére vagy szóbeli feleletre.

A vizsga befolyásolja a tanár tevékenységét is. Optimális esetben a tanítás és a vizsga ugyanolyan szellemben történik. Külső vizsgabizottság esetén azonban előfordulhat, hogy a tanár inkább a vizsgáztatók által elvártaknak akar megfelelni, és nem saját logikáját követi.

A vizsgára készülés következtében tanár és diák egyaránt a szükségesnél nagyobb jelentőséget tulajdonít azoknak a képességeknek, amelyek a vizsgán való sikeres szerepléshez fontosak.

NÉHÁNY ÉRV A VIZSGÁK MELLETT

A vizsgák az ismeretek széles körének szintézisét és integrációját igénylik. Lehetővé teszi a tanulóknak, hogy másokkal összemérjék magukat. A vizsgán elért sikerek és kudarok hozzájárulnak az önismeret fejlesztéséhez. Felkészítenek az életre, ahol az ember különböző szituációkban folyamatosan vizsgázik. A külső vizsgák ellenőrzik és értékelik a tanár munkáját.

A bevezetőben említett docimológia kemény kritikáját adja a tradicionális vizsgáknak. Nem állítja azonban, hogy a vizsgát el kell vetni, hanem arra figyelmeztet, hogy az igazságosság érdekében objektív vizsgákat, standardizált teljesítményméréseket alkalmazzunk.

JEGYZETEK

1. M. Barlow: L'évaluation scolaire. Décodeur son langage. Chronique Sociale, Lyon, 1992. 68. p.
2. A docimológia a vizsgák szisztematikus tanulmányozásával foglalkozó tudomány. Egyik alapmű a témáról: H. Piéron: Examens et docimologie. P. U. F. Paris, 1963.
3. J.-M. Barbier: L'évaluation en formation. Presses Universitaires de France, 199. 103. p.
4. Idézi: G. De Landsheere: Evaluation continue et examens Précis de docimologie. Ed. Labor - F. Nathan, Bruxelles-Paris, 1974. 26. p.
5. A. Agazzi: Les aspects pédagogiques des examens. Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1967. 119. p.
6. Hartog and Rhodes: An Examination of Examination. Mcmillen, London, 1935. p. 81.